

یادداشت

میهن اسلامی ما در وضعیت کنونی شاهد توسعه و تغییرات فرهنگی و سیاسی سریع و پرشتابی است که خود باعث می‌شود تا کتابخانه عمومی که یکی از نهادهای تأثیرگذار در این فرآیندهاست نیز دچار تحول و تغییر گردد. برای بررسی این تحولات و تأثیرگذاری این نهاد اجتماعی در شرایط جدید لازم است تا به نظریه‌های جامعه‌شناسی ارائه شده در زمینه اهداف و وظایف کتابخانه‌های عمومی نیم‌نگاهی داشته باشیم. به طور کلی این نظریه‌ها را می‌توان به سه گروه عمده تقسیم‌بندی کرد:

الف - نظریه‌هایی که توسط فعالین اجتماعی یا اجتماع‌گرایان ارائه شده است. برطبق این نظریه‌ها، کتابخانه عمومی اساساً ابزاری برای توسعه سیاسی و تغییرات اجتماعی است. بدین معنا که اگر اهداف و مأموریت‌های کتابخانه‌های عمومی در جهت اصلاحات اجتماعی و سیاسی سازماندهی و طراحی نشود، به وسیله گروه‌های سیاسی غالب در جامعه به عنوان ابزاری برای کنترل اجتماعی بکار برده می‌شود. در چنین شرایطی حرفه کتابداری مجبور است به صورت انفعالی عمل نموده و در نتیجه به صورتی ناعادلانه و تحدید شده اطلاعات را در جامعه توزیع نماید. از این دیدگاه تنها کسانی می‌توانند از خدمات کتابخانه‌های عمومی بهره‌مند شوند که از نظر سیاسی، آموزشی و اقتصادی از موقعیت‌های بهتری برخوردار باشند. از نظر اجتماع‌گرایان حرفه کتابداری

باید به گونه‌ای عمل نماید که نیازهای اطلاعاتی بخش‌های محروم جامعه را برآورد سازد. در این حالت کتابداران مدعی هستند که می‌دانند نیازهای اطلاعاتی بخش محروم جامعه چیست و چه منابع و کتابهایی را باید بخوانند و در واقع به نوعی **قیمومت اجتماعی** را برای بخشی از جامعه برای خود قائل هستند.

ب - نظریه‌های ارائه شده توسط کسانی که دیدگاه‌های **محافظه‌کارانه** دارند. از نظر این گروه، اهداف و وظایف کتابخانه عمومی باید به گونه‌ای طراحی شود که تنها افرادی که **توانایی و تمایل استفاده** از منابع آن را دارند بتوانند از خدمات و منابع اطلاعاتی منحصر بفرد آن بهره‌گیرند. از نظر این گروه شرکت در اصلاحات اجتماعی و امور سیاسی به هیچ وجه به **صلاح کتابخانه عمومی** نیست و هرگاه در این وادی وارد شود به طور قطع دچار شکست خواهد شد و در نتیجه سرمایه‌گذاری‌های عظیمی که صورت گرفته به هدر خواهد رفت. در واقع این گروه معتقدند که خدمت به توده‌های مردم وظیفه کتابخانه عمومی نیست و باید به گروه‌های توانا و مایل به دریافت اطلاعات پردازد و به هیچ وجه در فرآیندهای اجتماعی و سیاسی وارد نشود. از این دیدگاه کتابداران نیز مدعی هستند که خواست‌ها و نیازهای اطلاعاتی **مخاطبان خاص و سستی خود** را می‌دانند و مجموعه‌سازی را براساس این نیازها انجام می‌دهند.

ج - نظریه‌های مربوط به گروه‌هایی که معروف به مردم گرایان هستند. از نظر این گروه، مهم‌ترین هدف و وظیفه کتابخانه عمومی این است که بیشترین منابع کتابخانه را در دسترس بیشترین بخش از جامعه قرار دهد و به عنوان یک نقطه دسترسی برای رفع نیازهای اطلاعاتی جامعه عمل نماید. این گروه معتقدند که نقش اصلی و مناسب کتابخانه عمومی تغییر و اصلاح جامعه نیست بلکه خدمت به جامعه است. این نظریه‌ها که ملهم از دیدگاه‌ها و نظریات رانگاناتان است، محور تهیه منابع و مجموعه‌سازی را خواست جامعه می‌داند. اما شرایط کنونی جامعه ما چگونه است و کدام یک از این نظریه‌ها در مورد آن صدق می‌کند؟ در شرایطی که جامعه ما به سرعت در حال تغییر و دگرگونی سیاسی و فرهنگی است کتابخانه‌های عمومی چه نقشی را باید ایفا نمایند؟ و سؤال‌هایی از این قبیل. فرآیندهای اجتماعی و سیاسی که طی یکی دو سال اخیر شاهد آن هستیم نشانگر این واقعیت است که کتابخانه‌های عمومی ایران در شرایط جدید باید تلفیقی از نظریه‌های اجتماعی و مردم‌گرایانه را سرلوحه کار خود قرار دهند. بدین معنا که کتابخانه‌های عمومی نمی‌توانند با بی‌اعتنایی از کنار روندهای سیاسی و اجتماعی کنونی گذر کرده و نقشی خنثی داشته باشند زیرا این نهاد فرهنگی در جامعه حیات دارد و در خلاء عمل نمی‌کند. بنابراین باید به نحوی نقش خود را در تغییرات و اصلاحات اجتماعی ایفا نماید. در این راستا هم‌چنین باید با بهره‌گیری از آخرین متون کتابداری و فن‌آوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی نقش اصلی خود یعنی خدمات اطلاع‌رسانی به جامعه را تحقق بخشد. برای دستیابی به این نقش‌ها و تأثیرگذاری در روندهای کنونی لازم است تا موارد زیر مدنظر کتابخانه‌های عمومی و متولیان این نهاد اجتماعی قرار گیرد:

۱- شناخت نیازهای اطلاعاتی اقشار مختلف جامعه به ویژه نسل جوان که بیش از پنجاه درصد از جمعیت کنونی مسیهن اسلامی را تشکیل می‌دهند و دارای خواست‌ها و نیازهای اطلاعاتی بسیار متفاوت با نسل‌های پیشین هستند.

۲- تجدیدنظر در سیاست‌ها و خواست‌های مجموعه‌سازی کتابخانه‌های عمومی به ویژه نشریات ادواری، و خدمات اطلاع‌رسانی با استفاده از آخرین فن‌آوری‌ها و امکانات موجود در ایران.

۳- توسعه کتابخانه‌های عمومی و نزدیک شدن به سطح استانداردهای کمی و کیفی مورد لزوم برای جامعه کنونی ایران.

۴- تجدیدنظر در دسترسی به منابع کتابخانه که ممکن است در دهه‌های گذشته به دلایل متعدد دسترسی به آنها امکان‌پذیر نبوده است.

۵- ارتقاء سطح کمی و کیفی کتابداران شاغل در کتابخانه‌های عمومی به نحوی که بتوانند خود را با شرایط جدید سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و تکنولوژیک موجود منطبق نمایند.

واقعیت انکارناپذیر جامعه کنونی ایران نشان از آن دارد که نسل جوان ما به شدت و با ولع خاصی خواهان دستیابی به اطلاعات و منابع موجود در کتابخانه‌های عمومی هستند. اگر کتابخانه‌های عمومی بتوانند با توجه به شرایط کنونی جامعه خدمات خود را به نحو مطلوبی ارائه نمایند می‌توانند نقش تاریخی خود را که می‌توان در جمله زیر خلاصه نمود ایفا نمایند:

"تنویر افکار عمومی و ارضای نیازهای اطلاعاتی جامعه"

علی مزینانی